

Een archeologische begeleiding, protocol
opgraven

't Gors 105, Hoeven
Gemeente Halderberge

IDDS Archeologie rapport 1472

Colofon

Projectnummer	35050812/53687
In opdracht van	Agel adviseurs
Auteur	B.A. Corver
Redactie	P.A. van den Bos
Versie	2.0
Status	definitief

Autorisatie

Drs. P.A. van den Bos	Senior Archeoloog	25-2-2013	
-----------------------	-------------------	-----------	--

Goedkeuring

Drs. Anne-Marie Visser	Beleidsadviseur archeologie Monumentenhuus Brabant	18-03-2013	
------------------------	---	------------	--

© IDDS Archeologie
Noordwijk, februari 2012
ISSN 2212-9650

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever

SAMENVATTING:

In opdracht van Agel Adviseurs heeft archeologisch onderzoeksbureau IDDS Archeologie van 21 september tot en met 24 september 2012 een archeologische begeleiding, uitgevoerd aan 't Gors 105 te Hoeven, gemeente Halderberge. De aanleiding voor dit onderzoek is de sloop van een woonhuis en de bouw van een nieuw huis met garage op ongeveer dezelfde locatie. De begeleiding is geadviseerd naar aanleiding van een in november 2011 door IDDS Archeologie uitgevoerd vooronderzoek in de vorm van een archeologisch bureauonderzoek en een inventariserend veldonderzoek (IVO), verkennende fase. Uit dit onderzoek bleek dat in het plangebied mogelijk resten aanwezig zijn vanaf het Laat-Paleolithicum tot en met de Nieuwe tijd.

De bodemopbouw in het plangebied bestaat uit drie bodemlagen: onderin dekzand; hierboven een humeus dek en vervolgens een toplaag van straatzand. Het aangetroffen dekzand is matig fijn en zwak siltig. De bevat veel sporen van bioturbatie (mollen- en wortelgangen). De overgang met het bovenliggende humeuze dek is scherp en onregelmatig. Het dek bestaat uit matig fijn, zwak siltig donkerbruin zand en is tot 50 cm dik, ontstaan door eeuwenlange ophoging. De top bestaat uit modern straatzand.

Een groot deel van het archeologische niveau bestaat uit kuilen. Het gaat om grote, rechthoekige verstoringen en om kleine antropogene en natuurlijke verstoringen. De grote verstoringen hebben dezelfde oriëntatie als het huis. Mogelijk houden ze verband met het de bouw van het huis of gebruik van de tuin. De kleine verstoringen kunnen mogelijk te maken hebben met een verbouwingsfase van het huis.

De archeologische sporen bestaan uit de resten van het voormalige woonhuis dat dateert uit de 17/18e eeuw. Het gaat om muurfunderingen, vloeren, een keldertje en één of twee waterkelders. In het zuiden van het plangebied is een sloot aangetroffen uit de vroege 18e of vroege 19e eeuw. De aard en exacte ouderdom van een grote, ronde kuil met een venige rand is onduidelijk.

Het onderzoek heeft geen oudere bewoning aangetoond dan dat van het voormalige huis uit de 17/18e eeuw. De meeste vondsten dateren tevens uit deze periode. Eén vondst is prehistorisch. Het betreft een afslagkern afkomstig uit een verstoorde kuil. Het fragment kan een aanwijzing zijn voor een prehistorische vindplaats in de omgeving.

INHOUDSOPGAVE:

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN HET PLANGEBIED.....	4
1. INLEIDING	5
1.1. Onderzoekskader.....	5
1.2. Doel- en vraagstellingen van het onderzoek	6
1.3. Ligging van het plangebied	6
1.4. Werkwijze	8
2. VOORONDERZOEK.....	9
3. RESULTATEN VAN HET VELDWERK.....	11
3.1. Fysische geografie	11
3.2. Sporen.....	13
3.3. Vondsten	17
4. CONCLUSIE	18
4.1. Beantwoording van de onderzoeksvragen	18
LITERATUUR EN KAARTEN.....	20
LIJST VAN AFKORTINGEN EN BEGRIPPEN	21
BIJLAGEN	
1. Topografische kaart	
2. Overzicht van de sporen	
3. Periodentabel	
4. Determinatielijsten vondsten	
5. Sporenlijst	

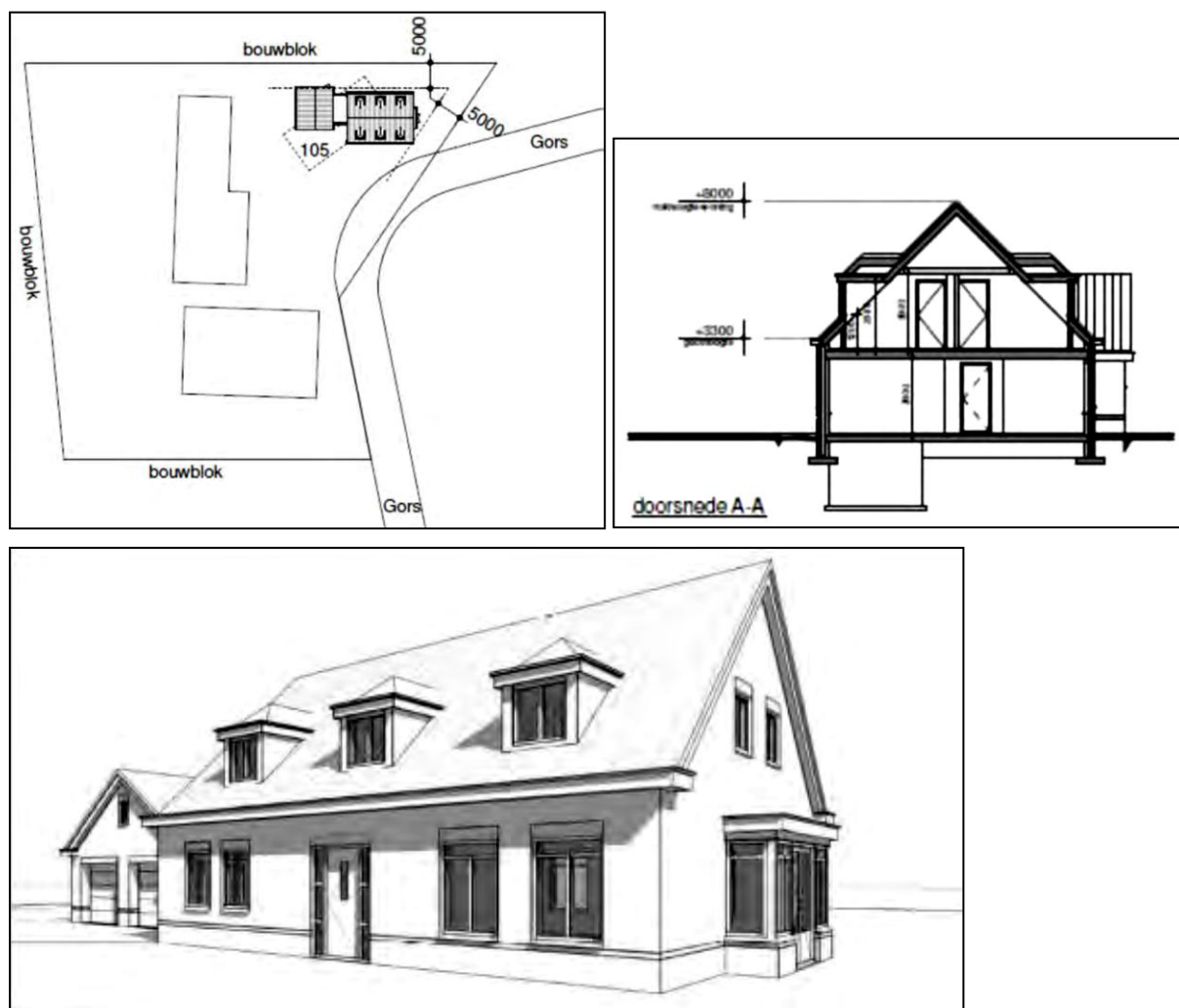
Administratieve gegevens van het plangebied

<i>Onderzoeksmeldingsnummer</i>	53687
<i>Toponiem</i>	't Gors 105
<i>Plaats</i>	Hoeven
<i>Gemeente</i>	Halderberge
<i>Kadastrale aanduiding</i>	Gemeente Halderberge, Sectie H 37
<i>Provincie</i>	Noord-Brabant
<i>Kaartblad</i>	43H
<i>Coördinaten</i> <i>Centrum</i> <i>Hoekpunten</i>	97.310/401.167 (centrum) 97.318/401.155 (Z) 97.323/401.162 (O) 97.296/401.171 (W) 97.303/401.178 (N)
<i>Oppervlakte</i>	264 m ²
<i>Onderzoekskader</i>	Omgevingsvergunning
<i>Uitvoerder</i>	IDDS Archeologie Contactpersoon: dhr. B.A. Corver Postbus 126 2200 AC Noordwijk (ZH) Tel: 071-4028586 E-mail: bcorver@idds.nl
<i>Bevoegde overheid</i>	Gemeente Halderberge Ruimtelijke en Economische Zaken Mevr. C. Voet-Nuiten Parklaan 15 4730 AA Oudenbosch Tel: 016-5390500
<i>Beheer en plaats van documentatie en vondsten</i>	Provinciaal Depot voor Bodemvondsten van de provincie Noord-Brabant
<i>Uitvoeringsdata veldwerk</i>	21 en 24 september 2012

1. Inleiding

1.1. Onderzoekskader

In opdracht van Agel Adviseurs heeft archeologisch onderzoeksbureau IDDS Archeologie van 21 september tot en met 24 september 2012 een archeologische begeleiding, uitgevoerd aan 't Gors 105 te Hoeven, gemeente Halderberge. De aanleiding voor dit onderzoek is bouw van een woonhuis met garage. Het nieuwe huis zal zich bevinden op de locatie van het oude. Het zal iets groter worden en een andere oriëntatie hebben (Figuur 1). Hierbij zal de bodem door graafwerkzaamheden worden verstoord tot een diepte van maximaal 1,0 m beneden maaiveld, waardoor er een kans aanwezig is dat eventueel aanwezige archeologische waarden verstoord dan wel vernietigd zullen worden.

Figuur 1: *Bouwtekening van de bestaande bebouwing (zwart omljnd), te slopen bebouwing (zwarte stippellijn) en de nieuwe bebouwing (detailtekening). Rechtsboven de dwarsdoorsnede van de nieuwbouw en linksonder een impressie van de geplande bebouwing vanaf het zuidoosten.*

In november 2011 heeft IDDS Archeologie een bureau- en een booronderzoek uitgevoerd binnen het plangebied. Het bureauonderzoek heeft vastgesteld het plangebied gelegen is op een dekzandrug die circa drie meter hoger ligt dan het omliggende landschap. Door de ligging op een dekzandrug bestaat een hoge kans op bewoning vanaf de vorming van het landschap in het Laat-Paleolithicum tot en met de vorming van een humeus pakket op het dekzand in de Late Middeleeuwen of Nieuwe tijd. Resten

tot de Late Middeleeuwen worden dus verwacht in de top van het dekzand, latere resten in het bovenliggende humeuze dek.

Het boerderijcomplex dat hier tot voor kort aanwezig was, is op basis van historisch kaartmateriaal tenminste tweehonderd jaar oud. De aanleg van deze boerderij heeft mogelijk aanwezige archeologie uit eerdere perioden verstoord. Hierdoor worden op de plaats van het boerderijcomplex uitsluitend nog de restanten van diepe sporen verwacht uit eerdere perioden (Horn, Koekkelkoren & Wilbers 2011).

Vanwege de hoge kans op het aantreffen van archeologie en in het kader van de bouwvergunning is het verwijderen van de oude funderingen en de aanleg van de nieuwe funderingsleuven archeologisch begeleid.

Het onderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.2 (KNA; Centraal College van Deskundigen 2010) en conform het Programma van Eisen (PvE) dat voor dit onderzoek is opgesteld door IDDS Archeologie (Moerman en Van den Bos 2012). Het veldwerk is uitgevoerd door B.A. Corver (senior KNA-archeoloog en projectleider) en A.M.H.C. Koekkelkoren (veldtechnicus).

Deze rapportage bevat de resultaten van het onderzoek.

1.2. Doel- en vraagstellingen van het onderzoek

Het doel van de archeologische begeleiding is het documenteren van gegevens en het veiligstellen van materiaal van vindplaatsen om daarmee informatie te behouden die van belang is voor kennisvorming over het verleden. Om de doelstelling te realiseren dient op de volgende onderzoeksvragen een antwoord te worden gegeven:

- Wat is de aard, omvang, kwaliteit en verloop van de archeologische sporen en sporenclusters?
- Wat is de conservering en gaafheid van de vindplaats(-en)?
- Wat is de fasering van de vindplaats(-en)?
- Wat is de datering van de archeologische vondsten en tot welke vondsttypen of vondstcategorieën behoren zij?
- Uit welke periode dateren de eventuele sporen?
- Wat is de geologische context van de aangetroffen archeologische resten?
- Indien geen of nauwelijks archeologische resten worden aangetroffen: wat is de reden hiervoor?
- Hoe verhouden de aangetroffen resten zich tot de bekende vindplaatsen in de omgeving?
- Hoe verhouden de aangetroffen resten zich tot het historisch bekende boerderijcomplex?

1.3. Ligging van het plangebied

De ligging van het onderzochte gebied, oftewel het plangebied, is weergegeven in bijlage 1. Het plangebied ligt aan 't Gors, huisnummer 105 te Hoeven. Ter plekke van het plangebied maakt de weg een bocht. De exacte ligging en contouren van het plangebied zijn nader weergegeven in bijlage 2. Ten tijde van het veldonderzoek was het plangebied in gebruik als erf (Figuur 2, 3).

Figuur 2: Luchtfoto van het plangebied vóór het veldwerk. Met de witte pijl is het te vervangen woonhuis aangeduid.

Figuur 3: Het plangebied voorafgaand aan het veldwerk, richting het westen.

1.4. Werkwijze

Bij aankomst was de bovenbouw reeds gesloopt en verwijderd (Figuur 3). Met een mobiele graafmachine (bandenkraan) zijn alle funderingen en structuren, onder archeologische begeleiding, verwijderd. De gecreëerde werkput is werkput 1 genoemd. Alle structuren zijn gedocumenteerd, dat wil zeggen getekend, beschreven, gefotografeerd en de hoogtes zijn vastgesteld. De sporen zijn getekend op schaal 1:50 op een A0-vel. De vondsten zijn zoveel mogelijk per spoor en stratigrafische eenheid verzameld. Vondsten zonder context zijn per vak geregistreerd.

Vervolgens zijn de sleuven aangelegd, die nodig zijn voor de nieuwbouw (werkput 2). Deze sleuven liggen langs de nieuwe gevellijnen. Het vlak is aangelegd op circa 90 cm – mv. In deze werkput zijn de sporen eveneens volledig gedocumenteerd, op dezelfde wijze als in werkput 1.

De sporen zijn allen gecoupeerd en er zijn vier profielen gedocumenteerd. Eén in werkput 1 en drie in werkput 2.

2. Vooronderzoek

In opdracht van AGEL Adviseurs heeft IDDS Archeologie in november 2011 een archeologisch bureauonderzoek en een inventariserend veldonderzoek (IVO), verkennende fase uitgevoerd aan de Gors 105 in Hoeven, gemeente Halderberge. De aanleiding voor dit onderzoek is een bouwvergunning voor de aanleg van nieuwbouw. Graafwerkzaamheden ten behoeve van deze ontwikkeling zullen zorgen voor een bodemverstoring tot op het schone zand ('op staal') waarbij rekening wordt gehouden met een diepte van circa 1,0 m -mv. Bovendien zal een kelder worden aangelegd, die zal reiken tot circa 2,5 m -mv. De kans bestaat dat eventueel aanwezige archeologische waarden hierdoor verstoord dan wel vernietigd zullen worden.

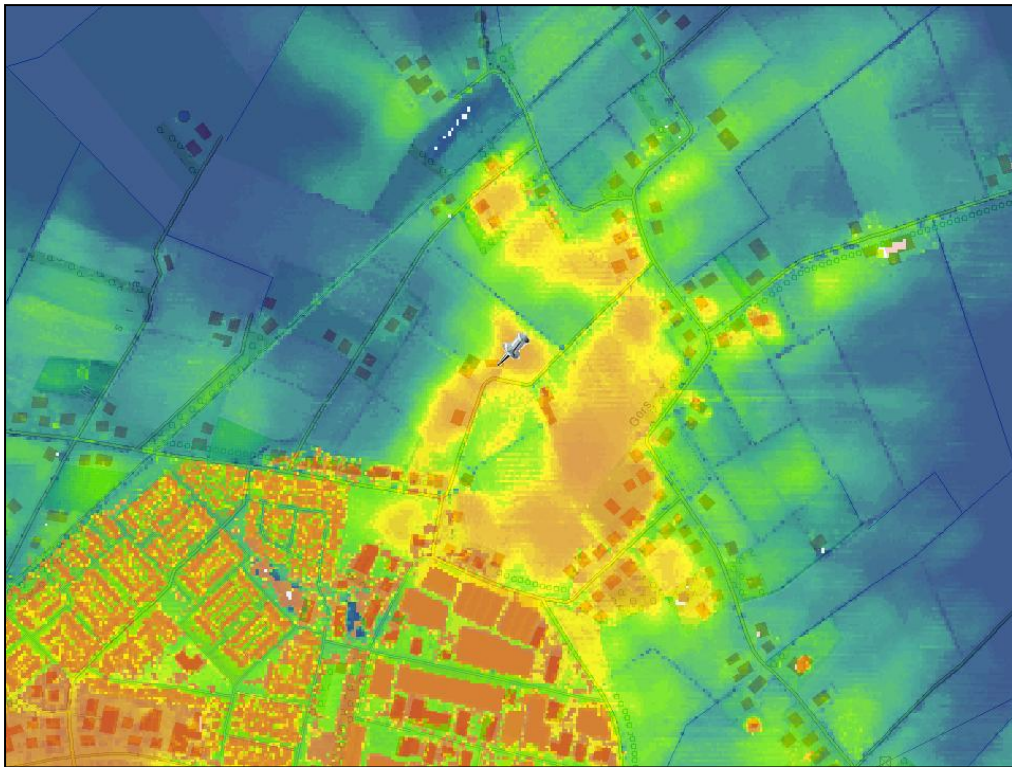
Het plangebied is gelegen in het zuidelijk zandgebied van Nederland. Op basis van geomorfologisch kaartmateriaal en het AHN (Figuur 4) wordt verwacht dat het plangebied is gelegen op een dekzandrug die al dan niet een oud bouwlanddek heeft. Gezien de vorming van het dekzand aan het eind van het Weichselien wordt verwacht dat binnen het plangebied bewoning of begraving kan hebben plaatsgevonden vanaf het Laat-Paleolithicum. De bodemkaart toont aan dat binnen het plangebied laarpodzolgronden en gooreerdgronden aanwezig zijn. Gooreerdgronden komen voor in gebieden waar het grondwater dicht onder het oppervlak staat, waardoor geen podzolering kan ontstaan in de ondergrond. De mogelijke aanwezigheid van laarpodzolgronden geeft echter aan dat het plangebied mogelijk in gebruik is (geweest) als akker waarbij een humeus dek op het land is opgebracht. Dit kan gebeurd zijn in de periode vanaf de Late-Middeleeuwen. Het plangebied is vanaf het begin van de 17^e eeuw, en mogelijk eerder, continue bebouwd geweest. Er is geen duidelijkheid, maar mogelijk is de huidige bebouwing dezelfde als in de 17^e eeuw en zijn er slechts enkele renovaties geweest. Mogelijk was er wel vóór de 17^e eeuw (andere) bebouwing aanwezig in het plangebied of het omliggende erf. Deze oudere resten zouden echter verstoord kunnen zijn door de aanleg van de huidige bebouwing.

In de ondergrond van het plangebied worden archeologische resten verwacht die dateren vanaf het Laat-Paleolithicum. De fundering van de bebouwing zal de ondergrond echter plaatselijk hebben verstoord. Om het verwachtingsmodel te toetsen en waar nodig aan te vullen en om te controleren in hoeverre de bodemopbouw in het plangebied nog intact is, is er een Inventariserend Veldonderzoek, verkennende fase, uitgevoerd. Dit veldonderzoek leverde het volgende op.

Het plangebied bestaat uit een humeus pakket waarin resten zijn aangetroffen van modern bouwpuin. Onder het humeuze dek van ten minste 60 cm ligt een dekzandrug, een verhoging in het dekzandlandschap. Deze verhogingen in het landschap waren aantrekkelijke locaties voor vestiging vanaf de vorming van het landschap in het Paleolithicum. De verwachting is daarom hoog voor resten vanaf deze periode tot en met de vorming van het humeuze dek in de Late-Middeleeuwen en of de Nieuwe tijd.

Er is geen verstoring geconstateerd van de top van het dekzand in boringen 1 en 2, waardoor eventuele archeologische resten mogelijk bewaard zijn gebleven op dit niveau (circa 2,8 m NAP). In boring 3 is het humeuze pakket echter veel dikker, terwijl het maaiveld vrijwel gelijk is aan de overige boringen. Het is waarschijnlijk dat hier sprake is van een historische verstoring die gerelateerd is aan een eerdere bebouwingsfase uit de Late-Middeleeuwen, maar het meest waarschijnlijk uit de Nieuwe tijd. Ter plaatse van deze boring worden geen onverstoorde resten meer verwacht in de top van het dekzand vanaf het Paleolithicum tot de Late-Middeleeuwen, met uitzondering van eventuele diepe sporen zoals (water)putten en dergelijke.

Vermoedelijk is het aangetroffen humeuze dek van 60 tot 160 cm dikte niet (volledig) ontstaan door natuurlijke bodemvorming of bemesting van de grond, maar als woonlaag ontstaan op een boerenerf waarbij eeuwenlang het terrein werd opgehoogd. Op een boerenerf worden in de loop van de tijd telkens aanpassingen gedaan in bebouwing, gebruik en bestrating. Daarnaast wordt het afval verspreid in moes- en siertuinen. Door deze veranderingen wordt het maaiveld steeds gemiddeld een stukje opgehoogd, waarbij het materiaal voornamelijk bestaat uit humeus zand. Het boerenerf in dit plangebied bestaat volgens het bureauonderzoek al ten minste sinds de 17^e eeuw waardoor er ruim vier eeuwen aan veranderingen hebben plaatsgevonden. De resten van deze veranderingen zullen in en in sommige gevallen ook onder de humeuze zandlaag kunnen voorkomen. Bovendien kunnen resten van funderingen van oudere bebouwing aanwezig zijn.

Figuur 4: De ligging van het plangebied op een hoogtekarta van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN, bron: www.ahn.nl). Het plangebied is aangegeven door middel van een punaise. Het plangebied is hooggelegen aangezien het op een rood gebied ligt. De hoogte neemt af met de kleuren geel, groen en blauw.

3. Resultaten van het veldwerk

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het veldwerk besproken. Allereerst zal de fysische geografie worden behandeld. Vervolgens wordt dieper ingegaan op de archeologische sporen en vondsten.

3.1. Fysische geografie

In het plangebied zijn drie bodemlagen aangetroffen: onderin dekzand; hierboven een humeus dek en vervolgens een toplaag (Figuur 5 en 6).

Dekzand

De ondergrond van het Brabantse landschap bestaat uit pleistocene, estuariene afzettingen, waarop een pakket dekzand afgezet is dat enkele meters dik kan zijn. Het pakket dekzand is gefaseerd ontstaan. Tijdens de zeer koude perioden van het Saalien (370.000 tot 130.000 jaar geleden) is dekzand afgezet, maar ook tijdens het Weichselien (116.000 tot 10.000 jaar geleden). Vooral in de laatste fasen van het Weichselien is het dekzand door de wind opgestoven tot grote zuidwest – noordoost lopende dekzandruggen. Dit stuiven was mogelijk, omdat de wind vrij spel had door het vrijwel geheel ontbreken van vegetatie door het koude klimaat. Gedurende het Holoceen (vanaf 10.000 jaar geleden) is lokaal op deze dekzandruggen het zand door ontbossing weer mobiel geworden en zijn uitgestrekte stuifzandgebieden ontstaan (Berendsen 2005; Mulder *et al.* 2003).

Het tijdens het onderzoek aangetroffen dekzand is matig fijn en zwak siltig. Het is lichtgrijs tot lichtgeel van kleur. De laag bevat veel sporen van bioturbatie (mollen- en wortelgangen). De overgang met het bovenliggende humeuze dek is scherp en onregelmatig.

Humeus dek

Het humeuze dek is tussen de 40 en 50 cm dik. Het bestaat uit matig fijn, zwak siltig donkerbruin zand en heeft een verrommeld karakter. In het dek zijn baksteenfragmenten aanwezig. Plaatselijk is in de onderste helft van het pakket dekzand opgenomen. Uit profiel 1, werkput 2, komt uit dit dek een aantal fragmenten van een grape (16^e tot 18^e eeuw) en een fragment van een mineraalwaterfles uit de 19^e eeuw. Het lijkt er op dat het dek niet (volledig) ontstaan is door natuurlijke bodemvorming of bemesting van de grond, maar vooral als woonlaag ontstaan is op een boerenerf, waarbij eeuwenlang het terrein werd opgehoogd. Op een boerenerf worden in de loop van de tijd telkens aanpassingen gedaan in bebouwing, gebruik en bestrating. Daarnaast wordt het afval verspreid in moestuinen. Door deze veranderingen wordt het maaiveld steeds gemiddeld een stukje opgehoogd, waarbij het materiaal voornamelijk bestaat uit humeus zand. Het boerenerf in dit plangebied bestaat volgens het bureauonderzoek al tenminste sinds de 17^e eeuw, waardoor er ruim vier eeuwen aan veranderingen hebben plaatsgevonden.

Toplaag

De bovenste laag betreft straatzand van humusarm, matig fijn en zwak siltig grijsbruin zand. De laag is tussen de 20 en 40 cm dik en vermoedelijk aangelegd bij de bouw van het voormalige huis.

Figuur 5 en 6: Representatieve beelden van de driedelige bodemopbouw van het plangebied: Onderin het lichtgele dekzand met veel sporen van bioturbatie. Hierboven bevindt zich een humeus dek, ontstaan door ophoging in de loop der tijd. De toplaag betreft straatzand.

3.2. Sporen

De archeologische resultaten van de begeleiding zijn in twee delen te onderscheiden. Het eerste deel betreft de resultaten aan de hand van het verwijderen van de resten en funderingen van het voormalige huis (werkput 1). Het tweede deel betreft de archeologische resultaten naar aanleiding van het aanleggen van de nieuwe funderingsleuven (werkput 2, bijlage 5).

3.2.1. Sporen van het voormalig huis

Op basis van de muurfunderingen is het huis in vier vertrekken onder verdeeld (bijlage 2). In het zuidwesten is één groot vertrek aanwezig. Vermoedelijk is dit de woonkamer. Direct ten noorden hiervan bevinden zich twee, ongeveer even kleine vertrekken, de keuken en een kelder. In het oostelijke deel bevindt zich een langwerpig vertrek. Vermoedelijk de achterkamer. Grenzend aan de achterkamer bevindt zich de voormalige garage.

Figuur 7: Deel van een oude foto met op de achtergrond het woonhuis (bron: Fam. Buijs, eigenaar).

Keuken

Het eerste spoor dat vrij gelegd is, is in één van de twee kleine kamers, de keuken. Het betreft een oude plavuizen vloer in het noordwestelijke deel van het huis, vrijwel direct onder het maaiveld op 3,39 m + NAP (spoor 1, Figuur 8). Het gaat om rechthoekige vloer van ongeveer 4,5 x 2,5 m van veelal roodbakkende, vierkante plavuizen. Enkele plavuizen zijn grijsbakkend. De plavuizen meten 22 x 22 x 3 cm en zijn op een laag zand gefundeerd. Alleen de meest oostelijke rij plavuizen heeft plavuizen van 21x21x2 cm. De plavuizen zijn ongeglazuurd, maar zijn mogelijk wel ooit geglazuurd. De vloer wordt omgeven door een anderhalfsteens brede muurfundering. Aan de noord- en westzijde betreft dit de buitengevel. De zuid- en oostzijde betreft een tussenmuur. Van de muurfundering van de buitengevel resteert nog een hoogte van 80 cm. Een 10-lagenmaat meet 50 cm. De grootte van de bakstenen varieert tussen 16 x 8 x 3,5 tot 21 x 9 x 4 cm. De bakstenen zijn roze en geel van kleur en hebben een matig hard baksel. Aan de westzijde is tegen de muurfundering aan de buitenzijde, op

maaiveldhoogte, een betonnen blok aangetroffen van circa 1,60 m en 0,50 m breed. Vermoedelijk markeert het blok de plek van een mogelijke doorgang tot het huis, in de vorm van een drempel.

Figuur 8: De plavuizen vloer, spoor 1, in westelijke richting.

Kelder

Direct aan de oostzijde van de keuken bevindt zich een kelder. De kelder is ongeveer 3,5 x 2,5 m groot en wordt eveneens omgeven door een anderhalfsteens brede muurfundering (vergelijkbaar met die van de keuken). Aan de westelijke binnenzijde van de kelder is later een extra muurfundering aangebracht. De bakstenen van deze fundering zijn rood-oranje van kleur, meten 22 x 11 x 5 cm en zijn met hard cement gevoegd. De bovenzijde van de fundering bestaat uit beton. De reden van de extra muur is onduidelijk.

Op een dieper niveau, 90 cm –mv, zijn resten van de keldervloer aangetroffen. Het gaat eveneens om een plavuizen vloer van niet meer dan twee plavuizen (spoor 4). Het overige deel moet in het verleden verstoord zijn geraakt.

Woonkamer

Binnen het vertrek van de woonkamer (8 x 5,5 m) zijn geen sporen aangetroffen. In de oostelijke muurfundering is een opening aangetroffen. Mogelijk gaat het hier om een doorgang naar de achterkamer. De muurfundering in het westen, de buitengevel (spoor 3), is opvallend breed. Het gaat om een 2,5 steens brede muurfundering van oranje bakstenen (16 x 9 x 3,5 cm). De fundering reikt tot 90 cm diep. Buiten deze gevel, maar grenzend aan het huis bevindt zich een waterkelder (spoor 5). De kelder is van beton en heeft een bakstenen opening aan de bovenzijde. De kelder heeft een ronde doorsnede van circa 1 m en is 2 m lang en 1 m breed. De kelder was niet meer waterdragend (Figuur 9). Deze kelder dateert uit de 20e eeuw.

*Figuur 9:
Binnenzijde van
de waterkelder
en opening (inzet)
(spoor 5).*

Achterkamer

De achterkamer heeft een afmeting van 7,5 x 3 m. Er bevindt zich één spoor binnen het vertrek (spoor 2). In het noorden is een deel van een diepe fundering met een oost-west oriëntatie aangetroffen. Het deel ten noorden van de fundering vormt een aparte structuur. Het bestaat uit een betonnen vloer van enkele centimeters dik, gelegd op een laag bakstenen. De wanden van de structuur zijn voorzien van een pleisterlaag. De structuur is niet compleet. Een derde wand ontbreekt. De breedte is bijna een meter, de lengte is onbekend. Gezien de betonnen vloer en de pleisterlaag op de wanden gaat het om een waterdichte structuur. Mogelijk valt ook te denken aan een waterkelder uit de 19^e of 20^e eeuw.

Garage

Het meest oostelijke deel betreft de garage. Deze heeft niet dezelfde breedte als het huis. De afmeting betreft 6,5 x 5 m. De fundering is ondiep en dateert uit de 20^e eeuw.

3.2.2. Sporen op de locatie van het nieuwe huis

De overige sporen betreffen de sporen, die aangetroffen zijn bij het aanleggen van de nieuwe funderingssleuven. Het gaat om de sleuven voor een woonhuis in het oosten en aangrenzend een garage in het westen.

Sloot

In het zuidoosten is op circa 90 cm – mv (2,60 m +NAP) een sloot aangetroffen, spoor 18 (Figuur 10, bijlage 2). De sloot heeft een oost-west oriëntatie en is 1,5 m breed. De begrenzing van de lengte van de sloot valt buiten de werkput. De diepte van de sloot is circa 45 cm. De onderzijde van de sloot bevindt zich op 1,30 m – mv. De vulling bestaat uit verrommeld, humeus, zwak siltig bruin zand. De randen van de sloot zijn iets humeuzer. Dit komt door oevergewassen.

De ligging van de sloot komt overeen met een lijn op de kadasterkaart uit 1811-1832. Een begindatering van de sloot is moeilijk te bepalen, maar de sloot dateert dus in ieder geval uit de 19^e eeuw. In de vulling bevindt zich keramiek en keramisch bouw materiaal uit de 17^e/18^e eeuw tot en met de 20^e eeuw (vondstnummer 7). Vermoedelijk is de sloot in de 20^e eeuw gedempt.

Figuur 10: Het vlak van een sleuf in het zuidoosten van het plangebied. Met rood is de sloot aangegeven.

Kuilen

In totaal zijn er negentien kuilen aangetroffen bij het aanleggen van de nieuwe funderings sleuven. Tien kuilen konden na onderzoek (o.a. couperen) geïnterpreteerd worden als natuurlijke verstoring (bioturbatie). De overige kuilen zijn antropogeen van aard, maar hebben een jonge datering. Van deze kuilen kan gezegd worden dat de vulling is verrommeld. Er bevinden zich fragmenten baksteen in de vulling (spoor 15 - 17), hetgeen de sporen een jonge datering geeft. Een enkele kuil heeft een vierkante doorsnede met een zeer scherpe begrenzing. Feitelijk zijn het kleine verstoringen. Uit de ligging van de kuilen is dan ook geen structuur of plattegrond te herleiden. Mogelijk zijn kuilen het resultaat van een verbouwingsfase.

Grote, ronde kuil

In het midden van het noordelijke deel van het plangebied is een grote, ronde kuil aangetroffen. De kuil heeft een diameter van 1,75 m. De vulling bestaat uit een grijs zandig centrum met een donkerbruine, humeuze, venige rand. Het centrum bevat gele zandbrokken en heeft een recent karakter door een losse structuur. De rand bestaat uit venige brokken, gemengd met geel dekzand. Mogelijk komt de menging door bioturbatie (mollengangen).

De aard van de kuil is onduidelijk. Uit het centrale deel komen drie vondsten uit de 17^e/18^e eeuw tot 19^e/20^e eeuw. De vondsten kunnen een datering geven van het dempen van de kuil. Mogelijk is de kuil gedempt vóór de bouw van de garage. Mogelijk gaat het om een waterput, waarvan de veenrand diende om het water te filteren.

Grote verstoringen

Binnen de funderings sleuven, deels ter hoogte van de voormalige garage, is een aantal grote verstoringen aangetroffen op circa 80 cm – mv. In het noordelijke deel gaat het om vier rechthoekige kuilen met dezelfde oriëntatie, namelijk noordnoordwest-zuidzuidoost. Deze oriëntatie is min of meer gelijk aan die van het voormalige huis. De vulling van de kuilen is bruin tot grijs, humeus zwak siltig zand. De meest oostelijke verstoring, met een vierkante vorm, bevat daarbij ook veel plantenwortels. De verstoringen moeten verband houden met de bouw van het huis of hebben te maken met de tuinindeling en –gebruik (mogelijk sporen van plantenbedden).

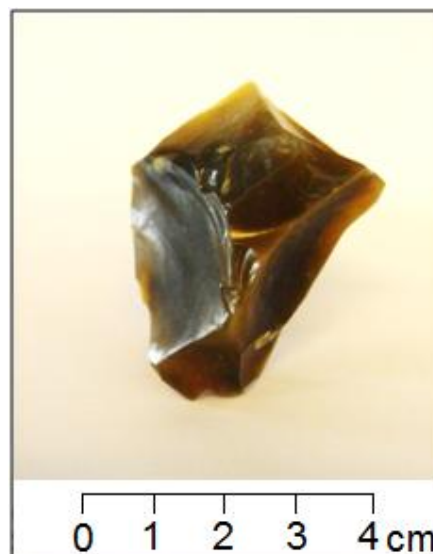
Verder is er sprake van twee onregelmatige sporen. Eén in het noordwesten en één in het zuiden. De vulling bestaat uit humusrijk zand met brokken dekzand hierin. De reden van deze verstoringen en de ouderdom is onbekend.

Ongeveer in het midden van de voormalige garage is een ronde betonnen put aangetroffen. De put is 1 m in diameter en heeft vermoedelijk dienst gedaan als afvoer- of bezinkput. Aan twee zijden zaten bovenin de aansluitingen van gresbuizen. De put dateert in de 20^e eeuw.

3.3. Vondsten

In totaal zijn er 28 vondsten gedaan, geregistreerd met twaalf vondstnummers (bijlage 4). De aangetroffen vondstcategorieën zijn keramiek (veertien stuks), keramisch bouw materiaal (dertien stuks) en natuursteen (1 stuk). De meeste vondsten betreft roodbakkerd aardewerk en baksteenresten. Deze dateren uit de 17e en 18e eeuw en behoren waarschijnlijk bij het voormalige huis. Enkele fragmenten dateren tot in de 20e eeuw. Het oudste fragment is het voetje van een grape uit de 16e tot 18e eeuw.

Er is één fragment natuursteen gevonden (vondstnummer 12). Het is gevonden in een recente verstoring (spoor 9). Het gaat om een vuurstenen afslagkern. Het fragment heeft ongeveer 10% cortex en geen verweringsverschijnselen. De vondst is mogelijk een aanwijzing voor een prehistorische vindplaats in de omgeving van het plangebied.

Figuur 11: Vuurstenen afslagkern (vnr. 12).

4. Conclusie

In opdracht van Agel adviseurs is van 21 september tot en met 24 september 2012 een archeologische begeleiding uitgevoerd in verband met de geplande herontwikkeling van het plangebied aan 't Gors 105 te Hoeven, gemeente Halderberge. Op de locatie is het oude woonhuis gesloopt en zal een nieuw woonhuis verrijzen.

Het onderzoek toonde aan dat het plangebied door de eeuwen heen is opgehoogd. Het bureauonderzoek stelde al vast dat het plangebied vanaf de 17^e eeuw in gebruik is geweest als boerderij met erf. Het 50 cm dikke ophoogpakket bevat relatief veel baksteenfragmenten. De bodemopbouw kent veel sporen van bioturbatie, met name op de overgang tussen het dekzand en het humeuze dek.

Het onderzoek heeft met name resten opgeleverd van het voormalige huis. Het gaat om muurfunderingen, vloeren en één, mogelijk twee, waterkelders. Uit de indeling en aard van de funderingen zijn de vertrekken te benoemen. Het gaat om de woonkamer, keuken, kelder, achterkamer en garage. Met uitzondering van de garage dateert het huis, op basis van het vondstmateriaal en de bakstenen, uit de 17e of 18e eeuw. Er zijn geen voorgangers van het huis aangetroffen.

Bij het aanleggen van de nieuwe funderingssleuven zijn met name verstoringen aangetroffen. Een groot deel van de sporen bestaat uit kuilen van natuurlijke aard (natuurlijke verstoringen) en enkele zijn van antropogene aard (kleine recente verstoringen).

Eén spoor betreft dat van een gedempte sloot. Deze sloot staat op de kadasterkaart van 1811-1832 en dateert in ieder geval uit het begin van de 19e eeuw. Wanneer de sloot is aangelegd is onduidelijk. De sloot is gedempt in de 20e eeuw.

Een ander spoor betreft dat van een grote, ronde kuil. De aard en datering is onduidelijk. Mogelijk gaat het om een waterput. De aanwezigheid van een venige rand vormt hiervoor een aanwijzing. Het kan ook een verstoring zijn.

De vondsten betreffen met name roodbakkerd aardewerk en roodbakkerd keramisch bouwmateriaal uit de 17e/18e eeuw. Eén vondst is een stuk ouder. Het gaat om een vuursteen afslagkern uit een recente kuil. Het is onduidelijk hoe deze steen hier terecht is gekomen. Omdat de steen weinig sporen van vertering aantoonst, bevindt zich mogelijk in de buurt van het plangebied een vindplaats uit de Prehistorie. Vermeld moet wel worden dat deze aanname gedaan is op basis van slechts één vondst.

4.1. Beantwoording van de onderzoeksvragen

- Wat is de aard, omvang, kwaliteit en verloop van de archeologische sporen en sporencusters?

De begeleiding heeft de restanten van het voormalige huis opgeleverd uit de 17/18e eeuw en een sloot uit begin 19e eeuw of ouder. Onder de muurfunderingen zijn met name natuurlijke en antropogene verstoringen aangetroffen in de vorm van kuilen.

- Wat is de conservering en gaafheid van de vindplaats(-en)?

De conservering en gaafheid is matig te noemen. De bodemopbouw vertoont veel sporen van bioturbatie. De bodemlagen hebben scherpe overgangen en er is geen sprake van podzols of bodemvorming. Op een dieper niveau is sprake van vier grote rechthoekige verstoringen en een betonnen put. Verder zijn er kleine, maar talrijke verstoringen in de vorm van kuilen

- Wat is de fasering van de vindplaats(-en)?

Er is geen sprake van een fasering.

- Wat is de datering van de archeologische vondsten en tot welke vondsttypen of vondstcategorieën behoren zij?

De archeologische vondsten betreffen keramiek, keramisch bouw materiaal en natuursteen. De natuursteen, een vuursteen afslagkern is in de Prehistorie in gebruik genomen. De overige vondsten dateren voornamelijk uit de 17/18^e eeuw.

- Uit welke periode dateren de eventuele sporen?

De sporen dateren uit de 17/18^e eeuw tot de 20^e eeuw.

- Wat is de geologische context van de aangetroffen archeologische resten?

De archeologische resten zijn aangelegd onder het humeuze dek, in de top van het dekzand.

- Indien geen of nauwelijks archeologische resten worden aangetroffen: wat is de reden hiervoor?

Niet van toepassing.

- Hoe verhouden de aangetroffen resten zich tot de bekende vindplaatsen in de omgeving?

Binnen een straal van 500 m zijn drie archeologische booronderzoeken uitgevoerd. De onderzoeken hebben geen archeologische vindplaatsen vastgesteld. Deze vraag kan zodoende niet beantwoord worden.

- Hoe verhouden de aangetroffen resten zich tot het historisch bekende boerderijcomplex?

De aangetroffen muurfunderingen en vloeren maken deel uit van het woonhuis zoals dit vanaf de 17^e eeuw aanwezig was. De garage betreft een latere aanbouw.

Literatuur en kaarten

ANWB, 2005: *ANWB Topografische Atlas Noord-Brabant, 1:25000*, Den Haag.

Centraal College van Deskundigen, 2010: *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie*, versie 3.2, Gouda.

Corver, B.A. 2012: *Plan van aanpak. 't Gors 105 in Hoeven, gemeente Halderberge*, Noordwijk (intern rapport, IDDS Archeologie).

Horn, M. & A.M.H.C. Koekkelkoren & A.W.E. Wilbers, 2011: *Gors 105, Hoeven, Gemeente Halderberge, Archeologisch bureauonderzoek & Inventariserend Veldonderzoek door middel van boringen, verkennende fase*, B&G rapport 1323, IDDS Archeologie, Noordwijk.

Moerman, S. & P. A. van den Bos, 2012: *Programma van Eisen, Hoeven, 't Gors 105, gemeente Halderberge*, IDDS Archeologie, Noordwijk.

Lijst van afkortingen en begrippen

Afkortingen

Archis	Archeologisch Informatie Systeem
AMK	Archeologische Monumenten Kaart
BP	Before Present (Present = 1950)
CHW/CHS	Cultuurhistorische Waardenkaart/ Hoofdstructuur
cortex	buitenzijde van vuursteenknol bestaat uit poreus kalk- en kiezelmetaal
GPS	<i>Global Positioning System</i>
grape	kookpotje op drie pootjes
IKAW	Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
mv	maaiveld (het landoppervlak)
NAP	Normaal Amsterdams Peil
PvA	Plan van Aanpak
PvE	Programma van Eisen
RCE	Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Verklarende woordenlijst

antropogeen	door menselijke activiteit veroorzaakt of gemaakt
artefact	door de mens vervaardigd voorwerp
Edelmanboor	een handboor voor bodemonderzoek
eerdgrond	grond met een humushoudende minerale bovengrond van meer dan 50 cm, ontstaan door invloed van de mens, vaak gaat het om een esdek
esdek	dikke humeuze laag ontstaan door eeuwenlange bemesting; beschermt de oorspronkelijke bodem tegen ploegen en andere verstoringen
horizont	kenmerkende laag binnen de bodemvorming
humeus	organische stoffen bevattend; bestaande uit resten van planten en dieren in de bodem
leem	samenstelling van meer dan 50% silt, minder dan 50% zand en minder dan 25% klei
podzol	goed ontwikkelde bodem in gebieden met veel neerslag
silt	zeer fijn sediment met grootte 0,002-0,063 mm
slak	steenachtig afval van metaal- of aardewerkproductie
vaaggrond	grond zonder duidelijke tekenen van bodemvorming
zavel	grondsoort die tussen 8 en 25% klei (deeltjes kleiner dan 0,002 mm) bevat

Bijlage 1: Topografische kaart

Projectnummer: 35050812
Projectnaam: Hoeven, Gors

Legenda

 Plangebied

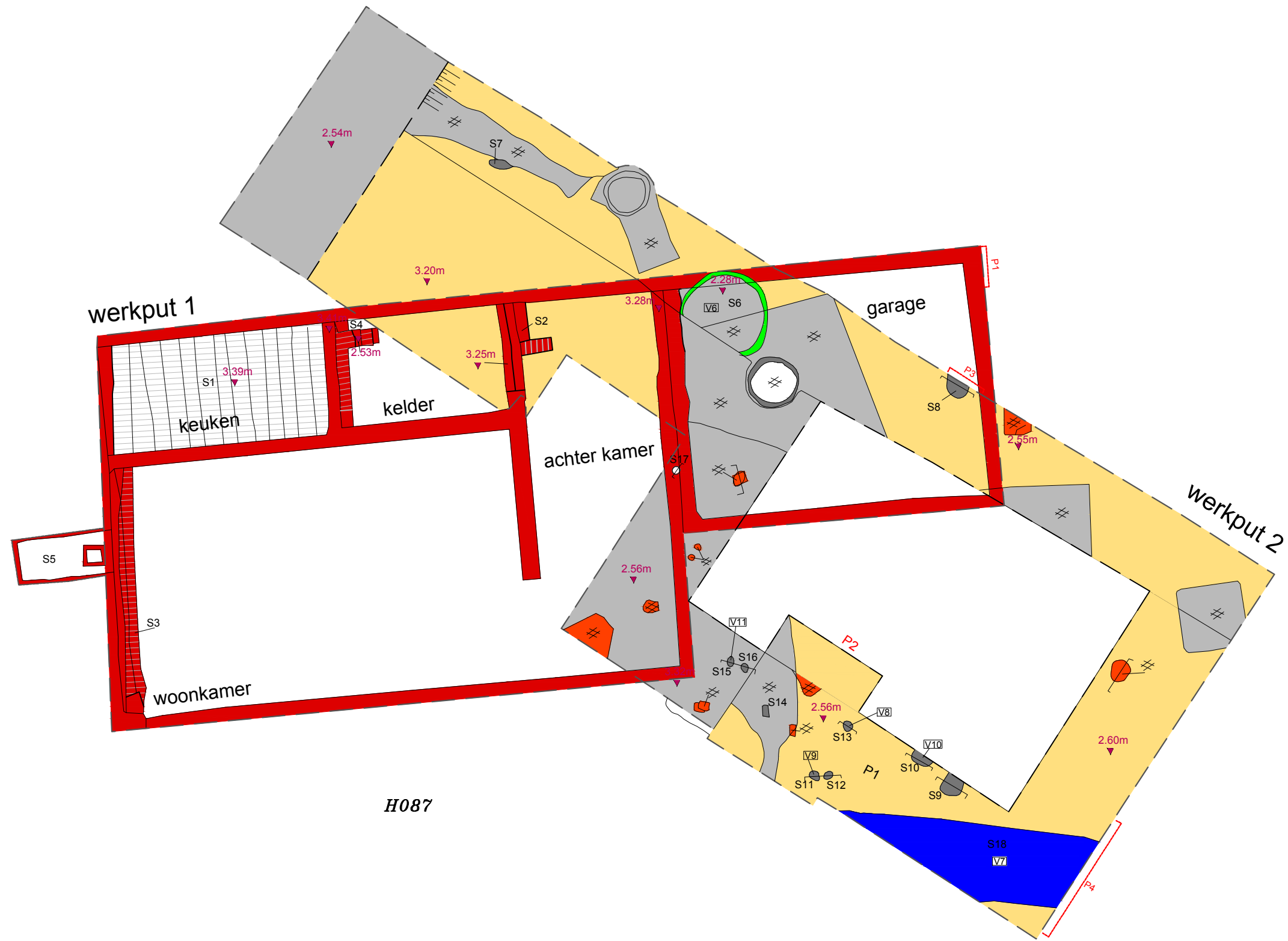

Bijlage 2: Overzicht van de sporen

LEGENDA

- putgrenzen
- S247 verstoord
- verstoord
- verstoord
- verstoord
- verstoord
- verstoord
- PX profiel
- +/- X,XX hoogte in m+/- NAP

REV.	DATUM	NAAM	OMSCHRIJVING	GOED GEK.
0	07.12.12	HNA	ALLESOPRENKAART	
1	26.02.13	HNA	ALLESOPRENKAART	

NOORDWIJK (Hoofdkantoor)
 's-gravendijkseweg 37
 Postbus 125
 2200 AC Noordwijk
 TEL: 071 - 402 85 86
 FAX: 071 - 4035524
 EMAIL: INFO@IDDS.NL
 www.idds.nl

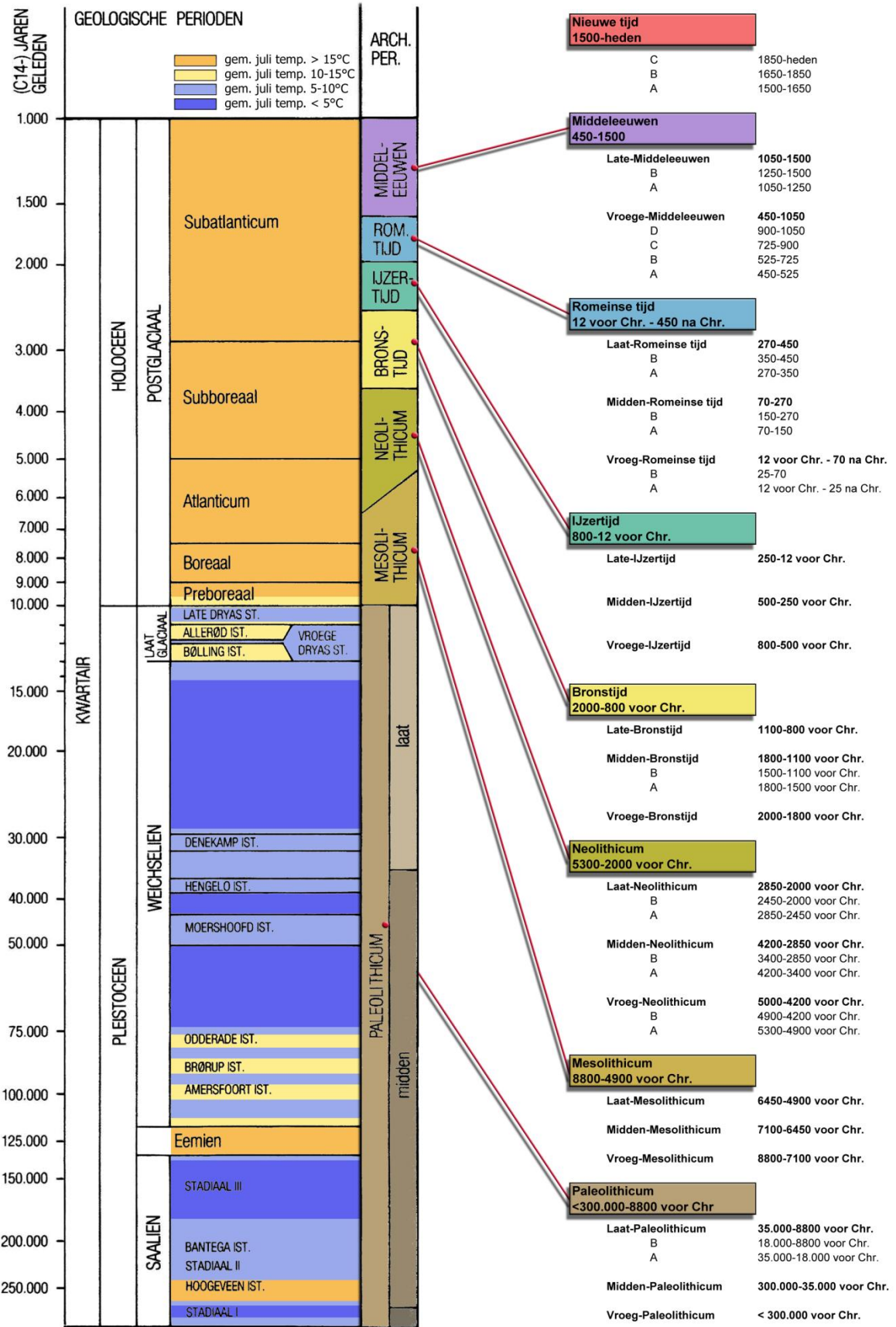
OMSCHRIJVING
 Hoeven, Gors 105
 PROJECT NR.
 35050812

SCHAAL:
1:100
 FORMAAT:
A3

401100
401170
401170
401100
401100
401100

Bijlage 3: Periodentabel

Bijlage 4: Determinatielijsten vondsten

Determinatielijst vondsmateriaal

vondstnr	codering (ABR)	baksel/type	vorm	Rand	Bodem	Wand	Gruis	aantal	kleur	versiering	glazuur	plaats glazuur	magering	verbrand	daterings code	datering	opmerkingen
1	KBM	roodbakend	baksteen	1				1	oranje						NTAB	17/18e	15,5x7,5x3,5 cm, mortelresten
2	KBM	roodbakend	baksteen	1				1	oranje						NTAB	17/18e	17x8,5x3,5 cm, mortelresten
3	KER	steengoed	pot	1				1	bruin	standvoet, mangaanoxide	zoutglazuur	in en uit			NTC	19/20e	
3	KER	steengoed	mineraalwaterfl			1		1	oranje		zoutglazuur	uit			NTBC	19e eeuw	
3	KER	roodbakend	grape			1	2	3	oranje						NTAB	16/18e	
4	KER	industrieel	indet			1		1	blauw	kobaltoxide, floraal	tinglazuur	in en uit			NTC	1850-1950	
4	KER	roodbakend	indet			1		1	oranje						NTC	20e eeuw	
5	KER	roodbakend	indet			1		1	oranje	oor				ja	NTAB	17/18e	
5	KBM	roodbakend	plavuis	1				1	oranje		loodglazuur	uit			NT	16/19e	
6	KBM	grijsbakend	dakpan			1		1	grijs						NTC	19/20e	
6	KER	roodbakend	indet	1				1	oranje		loodglazuur	in en uit			NTB	18e eeuw	
6	KBM	roodbakend	baksteen			1		1	oranje						NTAB	17/18e	dikte 4 cm
7	KER	roodbakend	bord	1				1	oranje		loodglazuur	in			NTB	18e eeuw	
7	KBM	roodbakend	dakpan			2		2	oranje						NTC	19/20e	
7	KBM	roodbakend	baksteen	1				1	roze oranje						NTAB	17/18e	
7	KER	faience	bord			1		1	wit	kobaltoxide, geometrisch	tinglazuur				NTC	1850-1950	
8	KBM	roodbakend	baksteen	1				1	oranje						NTAB	17/18e	dikte 4,5 cm
9	KBM	roodbakend	baksteen			3		3	oranje						NT	17/20e	
10	KER	roodbakend	indet	1				1	oranje		loodglazuur	in en uit			NTAB	17/18e	
10	KER	roodbakend	indet	1				1	oranje						NTAB	17/18e	
11	KBM	roodbakend	baksteen	1				1	bruinoranje						NTAB	17/18e	
11	KER	roodbakend	indet			1		1	oranje						NTC	19/20e	
12	NS	vuursteen	afslagkern	1				1	grijs						PALEO-IJT		ca. 10% cortex

Bijlage 5: Sporenlijst

Projectnummer:
35050812
Projectnaam:
T.Gors, Hoeven

IDDS Archeologie

SPORENLIJST

spoor	datum	werkput	vlak	tekenvel	afmetingen vlak		vorm/ contour	vulling	seg	textuur	kleur	insluitsels (grootte/aantal etc.)	relatie	interpretatie	coupe (J/N)	NAP	opmerking
					lengte	breedte											
1	21-9-2012	1	1	1	450	250	rechthoekig	1		plavuis	oranje			keukenvloer	N	3,39	22x22x3 cm, op zand
2	21-9-2012	1	1	1	100	25	lineair	1		bst	oranje			waterkelder?	N	2,01	pleisterwand
3	21-9-2012	1	1	1	450	30	lineair	1		bst	oranje			muurfundering	N	3,22	17x8,5x4 cm (met mortel)
4	21-9-2012	1	1	1	42	25	rechthoekig	1		plavuis	oranje			keldervloer	N	2,53	21x21x2 cm
4	21-9-2012	1	1	1	42	25	rechthoekig	2		bst	roze			muurfundering	N	3,41	22x11x5 cm
5	21-9-2012	1	1	1	200	100	rechthoekig	1		beton	grijs			waterkelder	J	3,15	niet meer waterdragend
6	21-9-2012	1	1	1	175	175	rond	1		Zs1h1	grijsbruin	bst, dakpan, aw		kuil	J	2,28	
7	21-9-2012	2	1	1	50	20	onregelmatig	1		Zs1h1	grijsbruin			kuil	J	2,3	
8	24-9-2012	2	1	1	55	40	ovaal	1		Zs1h1	grijsbruin			kuil	J	2,55	
9	24-9-2012	2	1	1	40	40	ovaal	1		Zs1h1	bruingrijs	vuursteen		kuil	J	2,56	
10	24-9-2012	2	1	1	50	20	ovaal	1		Zs1h1	bruingrijs	aw		kuil	J	2,56	
11	24-9-2012	2	1	1	25	20	ovaal	1		Zs1h1	bruingrijs	aw		kuil	J	2,56	
12	24-9-2012	2	1	1	20	15	ovaal	1		Zs1h1	bruingrijs			kuil	J	2,56	
13	24-9-2012	2	1	1	20	20	rond	1		Zs1h1	bruingrijs	bst		kuil	J	2,56	
14	24-9-2012	2	11	1	35	15	rechthoekig	1		Zs1h1	bruingrijs			kuil	J	2,56	
15	24-9-2012	2	1	1	20	15	ovaal	1		Zs1h1	bruingrijs	bst, plavuis, roest		kuil	J	2,56	
16	24-9-2012	2	1	1	20	15	ovaal	1		Zs1h1	bruingrijs	bst		kuil	J	2,56	
17	24-9-2012	2	1	1	20	15	ovaal	1		Zs1h1	grijsbruin	bst		kuil	J	2,56	
18	24-9-2012	2	1	1	550	150	lineair	1		Zs1h3	bruin	bst, aw		sloot	J	2,58	